

DEJAN LUČKA

ANALIZA

ODREĐENIH PRESUDA U VEZI SA KLEVETOM U
GRAĐANSKOPRAVNIM SPOROVIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI, SA OSVRTOM NA
KRIMINALIZACIJU KLEVETE U REPUBLICI SRPSKOJ

UDRUŽENJE/UDRUGA BH NOVINARI
2023.

Ova analiza je urađena uz podršku Vlade SAD-a u okviru USAID-ovog programa podrške nezavisnim medijima u Bosni i Hercegovini (MEA) koji provodi Internews u partnerstvu sa FHI360 i lokalnim partnerima.

Izrada i objava ove analize omogućeni su zahvaljujući velikodušnoj podršci američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID).

Sadržaj je isključiva odgovornost Udruženja/udruge BH novinari i ne odražava nužno stavove USAID-a niti Vlade SAD-a.

Dejan Lučka

ANALIZA

**ODREĐENIH PRESUDA U VEZI SA KLEVETOM
U GRAĐANSKOPRAVNIM SPOROVIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI, SA OSVRTOM NA
KRIMINALIZACIJU KLEVETE U REPUBLICI SRPSKOJ**

2023.

SADRŽAJ

UVOD	5
I ČINJENIČNA PODLOGA SLUČAJEVA I ODLUKE SUDOVA	6
1. Slučaj Capital.ba	6
2. Slučaj Helać	8
3. Slučaj Centar	10
II ANALIZA OCJENE SUDOVA	12
1. Slučaj Capital.ba	12
2. Slučaj Helać	16
3. Slučaj Centar	23
4. Razlike u postupanju sudova	29
III IZBRISANE DVIJE DECENIJE – KRIMINALIZACIJA KLEVETE	33
ZAKLJUČAK	37
LITERATURA	38
1. Pravo	38
2. Sudska praksa	38
3. Publikacije i tekstovi	39

Skraćenice u tekstu:

Analiza – Analiza određenih presuda u vezi sa klevetom u slučajevima u kojima su tuženi novinari/ke i medijske kuće

BiH – Bosna i Hercegovina

Evropska konvencija; EKLJP – Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda

Evropski sud; ESLJP – Evropski sud za ljudska prava

FUCZ – Federalna uprava civilne zaštite

Komitet – Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija

MPGPP – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Slučaj Capital.ba – Kompanija Dwelt d.o.o. i Stefan Krneta protiv Udruženja za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta i ostalih

Slučaj Helać – Kadrija Kolić protiv Arijane Helać

Slučaj Centar – Suad Suljić protiv Centra kreativnih aktivnosti i ostalih

UVOD

Analiza određenih presuda u vezi sa klevetom u građanskopravnim sporovima u Bosni i Hercegovini, sa osvrtom na kriminalizaciju klevete u Republici Srpskoj (u daljem tekstu: Analiza) predstavlja analizu određenih presuda vezanih za klevetu u okviru pravnog sistema Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH), u kojima su se na strani tuženih pojavljivali novinari/novinarke i mediji.

U okviru Analize analizirane su tri (3) presude u vezi sa slučajevima klevete u okviru Bosne i Hercegovine, i to jedna prvostepena presuda Osnovnog suda iz Banje Luke, jedna prvostepena presuda Opštinskog suda u Sarajevu i jedna prvostepena presuda Opštinskog suda u Tuzli.¹

Analiza je urađena upoređujući navedene slučajeve sa relevantnim zakonskim i ustavnim odredbama u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, kao i sa međunarodnim instrumentima i standardima za zaštitu ljudskih prava, odnosno konkretno *slobode izražavanja*, naročito u praksi Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

Svi izrazi koji se upotrebljavaju u ovom tekstu za označavanje muškog ili ženskog roda podrazumijevaju sve rodove u onim dijelovima teksta koji nisu rodno određeni i koji se mogu odnositi na više rodova.

¹ Prva i treća presuda su ispisane na devet (9) stranica A4 formata, dok je druga presuda ispisana na dvadeset i četiri (24) stranice A4 formata.

I

ČINJENIČNA PODLOGA SLUČAJEVA I ODLUKE SUDOVA

1. SLUČAJ CAPITAL.BA

U slučaju *Dwelt d.o.o. i Stefan Krneta protiv Udruženja za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta i ostalih*² (u daljem tekstu: *slučaj Capital.ba*) radilo se o tužbi za klevetu koja je podnesena protiv istoimenog udruženja iz Banje Luke. Tužiocu u ovom slučaju su bili jedno pravno lice, Dwelt d.o.o., kompanija³ koja je fokusirana i visoko specijalizovana za razvoj platforme namijenjene za energetske sektor, i jedno fizičko lice Stefan Krneta, koje je osnivač i zakonski zastupnik te kompanije.

Tužiocu su smatrali da je portal *Capital.ba* određenim navodima nanio štetu kompaniji Dwelt i fizičkom licu Stefanu Krneti. Naime, portal *Capital.ba* je pratio proces javne nabavke, koju je raspisao javni organ, u kome se radilo o nabavci softvera za usluge obračuna električne energije krajnjim kupcima. Tužiocu su naveli da je navedeni portal objavio devet članaka u vezi predmetne teme i da je u svakom od tih članaka Stefan Krneta označen kao zet bivšeg ministra u Vladi Republike Srpske Ranka Škrbića, a kompanija Dwelt kao firma zeta bivšeg ministra u Vladi. Tužiocu su smatrali da su iznošene i pronošene neistine, tendiciozne i maliciozne tvrdnje da je dodjela ugovora nezakonita, koruptivna i da je plod nezakonitog političkog uticaja čime je u kontinuitetu narušavan poslovni ugled kompanije Dwelt te lični ugled Stefana Krnete.

U samim tekstovima se radilo o navodima da su kompanija Dwelt i Stefan Krneta zajedno sa jednom javnom kompanijom na sve načine pokušali da realizuju dogovoreni softver koji je vrijedan više miliona konvertibilnih maraka i da su nadležne institucije po prijavi druge kompanije isti poništile zbog nezakonitosti, odnosno da se dijeljenju državnih miliona pod sumnjivim okolnostima usprotivila druga kompanija

² Presuda Osnovnog suda u Banjoj Luci broj 71 0 P 34645221 P, [Banja Luka: 31. 10. 2022].

³ U tekstu će se kao sinonim za privredno društvo, odnosno društvo sa ograničenom odgovornošću, koristiti termin „kompanija”.

koja je uspjela da dokaže kako je postupak bio neregularan, što je kasnije i Sud BiH potvrdio. Međutim, data tvrdnja nije bila istinita jer Sud BiH u vrijeme izrade članka još uvijek nije donio odluku u tom predmetu, a kada je donio odluku, ona je bila suprotnog sadržaja od onog navedenog u tekstu.

Takođe, u tekstovima se navodilo da su tužioci uspjeli da ubijede kompaniju koja se žalila da povuče žalbu, ali sa zakašnjenjem. Takođe, isticalo se da je zet tužioca bivši ministar u Vladi Republike Srpske, a da je pregovarački postupak sa drugim tužiocem vođen bez obavještenja i netransparentno, pod izgovorom hitnosti.

U jednom tekstu se navodilo i da državna kompanija pokreće „dvorske IT firme tenderom od 7,7 miliona KM”, gdje se navodi da je ta državna kompanija raspisala tender za implementaciju softvera za podršku poslovnim procesima za zavisna preduzeća, uz konstataciju da bi ovo bio „kao naručen posao” za kompaniju Dwelt i Stefana Krnetu, inače zeta bivšeg ministra, koji sa državnom kompanijom i njenim preduzećima ima veoma tijesnu saradnju.

Sud je odbio u cijelosti kao neosnovan tužbeni zahtjev tužioca. Tužioci su obavezani da tuženim solidarno nadoknade troškove postupka u iznosu od 1.780,00 KM.

2. SLUČAJ HELAĆ

U slučaju **Kadrije Kolića protiv Arijane Helać**⁴ (u daljem tekstu: **slučaj Helać**) radilo se o tužbi za klevetu koja je podnesena protiv Arijane Helać iz Sarajeva. Tužilac u ovom slučaju je bilo fizičko lice Kadrija Kolić, koje je advokat i javna ličnost. Tužilac je smatrao da mu je tužena povrijedila ugled, čast i dostojanstvo sa navodnom klevetom koju je iznijela tako što je u jednoj emisiji na televizijskom kanalu N1 18. maja 2020. godine, komentarišući popularna dešavanja navela da je tužitelj prodao MUP-u Kantona Sarajevo, odnosno Upravi policije automobil u vrijednosti od milion maraka (multifunkcionalno vozilo za razbijanje demonstracija).

Naime, Arijana Helać je gostujući na televiziji N1 na pitanja novinara komentarisala dešavanja u vezi s javnim temama kao što su slučajevi „Respiratori” i „Asim”, te stanje „kriminala” u odnosu na postupke javnih nabavki u odnosu na navedene događaje koji predstavljaju teme od velike javne pažnje, te se nalaze u žiži interesovanja javnosti. Tužena je tom prilikom izjavila, između ostalih, sljedeće riječi:

„Mnogo je kriminala, nema ko nije uključen, mnoge političke stranke i više nije bitno iz koje su političke stranke. Recimo advokat, vratit ću se na prvu temu, gospodin Kolić koji je upetljan u mnoge poslove, evo slučajno mi je došlo do ruke Odluka gdje je on za milion maraka prodao auto, automobil MUP-u Kantona Sarajevo, odnosno Upravi policije, pitam se kakvo je to auto koje mi kupujemo od milion maraka...”

Javna nabavka vozila vrijednosti milion konvertibilnih maraka se jeste dogodila, ali je odlukom MUP-a Kantona Sarajevo o izboru najpovoljnijeg ponuđača izabrano društvo KM Trade, a ne tužilac Kadrija Kolić. Međutim Kadrija Kolić je suvlasnik navedene kompanije KM Trade d.o.o. Nakon demantija Kadrije Kolića tužena je na svom *Facebook* profilu objavila tekst u kojem navodi da joj nije jasno u čemu je problem, da je samo citirala odluke MUP-a Kantona Sarajevo o najpovoljnijem ponuđaču, odnosno da je pročitala javni dokument po kojem je MUP sproveo javnu nabavku vozila za posebne namjene, te da je rekla da je dobavljač Kadrija Kolić jer je on pravno suvlasnik kompanije KM Trade.

⁴ Presuda Opštinskog suda u Sarajevu broj 65 0 P 843745 20 P, [Sarajevo: 20. 9. 2021].

Kadrija Kolić je jedan dan nakon spornog intervjua tužene gostovao u TV emisiji na N1, gdje mu je omogućeno da demantuje navode tužene koje je smatrao spornim, kao i da iznese sve relevantne činjenice koje se tiču njegove veze s povezanim društvima u kojima je on (su)vlasnik. Tom prilikom on je u više navrata ponovio i potencirao da je sporni ugovor sa MUP-om Kantona Sarajevo zaključilo društvo KM Trade a ne on u svojstvu fizičkog lica ili advokata.

Takođe, Kadrija Kolić je bio advokat Fahrudina Solaka, direktora Federalne uprave civilne zaštite (u daljem tekstu: FUCZ) i načelnika Federalnog štaba civilne zaštite, koji je suspendovan sa navedenih pozicija nakon što su novinari razotkrili aferu „Respiratori”.

Mnogi novinari i mediji su prije spornog intervjua tužene problematizovali poslovanje društava u (su)vlasništvu gospodina Kolića, ali i njegove odnose, u svojstvu advokata, s licima nosiocima javnih funkcija. U tom kontekstu osnovno pitanje novinara je bilo da li su lični i poslovni odnosi koje je Kadrija Kolić imao s nosiocima javnih funkcija bili od uticaja da društva u kojima je gospodin Kolić (su)vlasnik dobijaju unosne poslove u postupcima javnih nabavki koje su raspisivali različiti javnopravni subjekti.

S tim u vezi najčešće su postavljali pitanje da li je poslovna veza između Kadrije Kolića, kao advokata Fahrudina Solaka, bila od uticaja da kompanija KM Trade, čiji je gospodin Kolić suvlasnik, u postupcima javnih nabavki koje je raspisivao FUCZ često bude birana za najpovoljnijeg ponuđača.

Novinari su ispitivali i to da li je Kadrija Kolić u sukobu interesa zbog određenih radnji, kakvo je poslovanje društava u kojima je gospodin Kolić (su)vlasnik, kao i da li postoji veza između kompanije KM Trade i druge kompanije, kojoj je FUCZ, kada je već došlo do pandemije COVID 19 dodijelila ugovore u vrijednosti većoj od 2.000.000 KM.

Sud je odbio kao neosnovan tužbeni zahtjev tužioca. Tužitelj je obavezan da tuženoj nadoknadi troškove parničnog postupka u iznosu od 1.474,20 KM.

3. SLUČAJ CENTAR

U slučaju **Suad Suljić protiv Centra kreativnih aktivnosti i ostalih**⁵ (u daljem tekstu: **slučaj Centar**) radilo se o određenim člancima koji su objavljeni na portalu *tuzlapress.ba* koji je u vlasništvu udruženja „Centar kreativnih aktivnosti”. Tužilac u ovom predmetu je bilo fizičko lice Suad Suljić, dok su tuženi udruženje „Centar kreativnih aktivnosti” Tuzla iz Tuzle, kao i Nedim Salaharević i Edin Skokić takođe iz Tuzle.

Naime, u martu 2021.godine na ovom internet portalu objavljen je članak „Skandali koji su obilježili 2020. godinu: Imenovanje Nezavisnog odbora koji ocjenjuje rad direktora policije” u kome su iznijete određene izjave o Suadu Suljiću.

U spornom članku se navodilo da se protiv Suada Suljića vodi krivični postupak, zatim da je Suad Suljić „poznat kao advokat koji je učestvovao u transakciji farmaceutske kuće Bosnafarm i izvršio njenu registraciju na beskućnika Sabalahajrudina Suljagića”, te da u „Skupštini TK Suljiću čuva leđa jedan od zastupnika”. U ovom postupku nije bila sporna činjenica da je u članku napisana istinita informacija prezentovana široj javnosti, a to je da je advokat Suad Suljić imenovan u Nezavisni odbor pri Skupštini Tuzlanskog kantona, dok je za ostale informacije Suad Suljić smatrao da su lažne i klevetničke. Pored toga, na *Facebook* stranici jednog tuženog Suada Suljića je nazvan „klaunom”.

Suad Suljić je pozivajući se na odredbe iz *Zakona o zaštiti od klevete Federacije BiH* zahtijevao da tuženi putem istog internet portala objave demanti, što su tuženi i uradili.

Gospodin Suljić je smatrao da su tuženi postupili isključivo sa ciljem nanošenja štete njemu kao građaninu i advokatu, budući da su prema njegovom mišljenju kompletan članak bazirali na netačnim, neistinitim i neprovjerenim informacijama kojima su ga oklevetali.

Tuženi su smatrali da u konkretnom slučaju nema elementa klevete, da kod njih nije postojala namjera da se okleveta Suad Suljić te da im je jedini cilj i namjera bilo objektivno informisanje i upoznavanje javnosti sa istinom. Takođe, smatrali su i da imaju pravo da iznesu svoj vrijednosni sud i svoje mišljenje, za šta su smatrali da se radi u ovom slučaju.

⁵ Presuda Opštinskog suda u Tuzli broj 32 0 P 398723 21 P, [Tuzla: 31. 5. 2022].

Sud je obavezao tužene da tužitelju solidarno na ime naknade štete zbog klevete isplate iznos od 2.000,00 KM, sa zakonskom zateznom kamatom, te da nakon pravosnažnosti presude istu objave na internet portalu *www.tuzlapress.ba*, kao i da tužitelju nadoknade troškove parničnog postupka u iznosu od 1.060,00 KM.

II

ANALIZA OCJENE SUDOVA

1. SLUČAJ CAPITAL.BA

Osnovni sud u Banjoj Luci je ocijenio da je kao nesporno među strankama utvrđeno da su tekstovi zbog kojih je tužba za klevetu podnesena zaista objavljeni.

Sud se u svojoj ocjeni *slučaja Capital.ba* poziva na član 10. *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda* (u daljem tekstu: Evropska konvencija; EKLJP) koji se tiče slobode izražavanja i djelimično se kroz tumačenje, iako ne direktno, referiše na standarde koji su razvijeni u praksi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Evropski sud; ESLJP). Međutim, iako je primjetno da se navodi član iz Evropske konvencije kojim se štiti sloboda izražavanja, sud se ne poziva tačno na određene slučajeve i postavljene standarde iz prakse strazburškog suda, niti navodi paragrafe u presudama u kojima su ti stavovi navedeni, što je jedan od nedostataka ove presude.

Sud se takođe poziva i na *Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske*, *Ustav Republike Srpske* i *Zakon o obligacionim odnosima* u svom odlučivanju.

Iako su tužioci navodili da je u spornim tekstovima navedena *neistina*, da je prvotužilac *dvorska* firma, da se drugotužilac identifikuje kao *zet* bivšeg ministra, a ne kao stručnjak iz IT oblasti, da im se zbog toga dodjeljuju vrijedni poslovi iz oblasti IT sektora na netransparentan način, sud je pravilno ocijenio da tri predmetne objave ne predstavljaju povredu ugleda tužilaca. Naime, iako se radilo o vijestima *čija istinitost nije potvrđena*, objave **nisu bile takve prirode** da *izazovu pad ugleda* tužilaca u društvu. Naime, sporni članci govore o poslovima prvotužioca, odnosno kompanije Dwelt u energetsom sektoru. Kompanija Dwelt do sada nije imala reference van energetsom sektoru, a kako je ona i jedina kompanija u ovom dijelu Evrope koja se bavi poslovima proizvodnje određene platforme koja je u pitanju, spornim pisanjem *nije bila ugrožena njena djelatnost*.

Utvrđeno je da je tačno da je *Capital.ba* naveo da je tender javne kompanije koji je dat kompaniji Dwelt ukinut rješenjem od strane Komisije

za razmatranje žalbi. Međutim, sud navodi i da je *Capital.ba* neistinito prenio da je Sud BiH potvrdio to rješenje, jer u vrijeme objave taj sud nije bio donio odluku, već ju je donio kasnije, ali suprotnog sadržaja. Ipak, prema ocjeni suda ova vijest, *iako nije bila istinita nije bila takve prirode da bi povrijedila ugled tužilaca*. S tim u vezi sud ističe i da je portal *Capital.ba* poslovni portal čija je djelatnost pisanje o poslovnim prilikama u BiH i da u okviru svog rada ukazuje na nedostatke i nezakonitosti privrednog poslovanja.

Sud je naveo i da jedan kasniji tekst (od 26. januara 2021. godine) sadrži činjenice koje se ponavljaju iz prethodnih tekstova, s tim da se u ovom tekstu navodi *ispravno činjenično stanje* vezano za poništenje tendera koji je bio predmet prethodnog teksta u smislu da je sud donio odluku kojom je poništio rješenje Komisije za razmatranje žalbi sa skeniranom izrekom presude Suda BiH. Sa tim tekstom je prema stavu suda na neki način ispravljeno iznošenje netačnih informacija iz prethodnog teksta.

Što se tiče navoda o rodbinskim vezama drugotužioca i bivšeg ministra u Vladi Republike Srpske, sud ocjenjuje da oni *nisu takve prirode* da mogu da povrijede ugled tužilaca. Naime, naslov teksta koji ukazuje na ovu rodbinsku vezu, može da zvuči senzacionalistički, ali, ako se čita sa ostatkom teksta, ne može da povrijedi ugled tužioca i nije nešto što bi moglo da umanjiti ugled drugotužioca u firmi. Oslovljavanje Stefana Krnete kao ministrovog zeta, po ocjeni suda jeste maliciozno, ali je **i činjenica** da je Stefan Krneta zet bivšeg ministra, što je on potvrdio u svom iskazu. Ovo pogotovo stoga što navođenje rodbinskih odnosa i poveznica sa bivšim ministrom nije neistinito iznošenje ili pronošenje, pa se i ne može smatrati klevetom.

Kada je u pitanju navod da je kompanija Dwelt „dvorska IT firma” sud ocjenjuje da navedena kvalifikacija nije u toj mjeri negativna da može da utiče na ugled tužilaca, kako sam tekst kao i naslov *ne sadrže neistinite činjenice* koje ruše ugled tužilaca. Iako to nije urađeno, ovdje se možda mogla napraviti konekcija sa slučajem *Flux i Samson protiv Moldavije* u kome je Evropski sud smatrao da rečenice poput one da „bivši državni funkcioner gradi sebi dvorac” i da je „bivši ministar građevine, G. C. odlučio da se obogati na leđima siromaha” predstavljaju vrijednosne sudove,

kojima je izraženo mišljenje novina o građevinskim aktivnostima G. C.-a i uticaju tih aktivnosti na njegove komšije.⁶

Kako je djelovanje Capital.ba i njegovih novinara usmjereno **na istraživačko novinarstvo** iz oblasti ekonomije i privrede, sama njihova uloga je da *ukazuju na pozitivne i negativne aspekte poslovanja*. Ukazivanje na eventualne negativnosti u dodjeli tendera, na povlašćen položaj pojedinih preduzeća, čak *i ako su nekada neistinite, ne mogu se automatski smatrati klevetom*. Takvi tekstovi u ovom slučaju po ocjeni suda nisu nanijeli štetu poslovnom ugledu tužilaca.

Jedan od članova *Zakona o zaštiti od klevete Republike Srpske* navodi da je, onda kada se izražavanje odnosi **na pitanja od političkog ili javnog interesa**, svako poslovno sposobno lice odgovorno za izazvanu štetu iznošenjem ili pronošanjem izražavanja ako je to lice *znalo da je izražavanje neistinito* ili je *nepažnjom zanemarilo neistinitost izražavanja*. Isti standard odgovornosti primenjuje se ako je oštećeni bio ili jeste javni službenik ili je kandidat za funkciju u javnom organu i ako vrši, prema opštem shvatanju javnosti, značajan uticaj na pitanja od političkog ili javnog interesa.⁷

Stav Evropskog suda, koji nije ovdje spomenut, je da bitan element u procjenjivanju ograničavanja slobode izražavanja predstavlja i to u kojoj mjeri određene izjave mogu doprinijeti raspravi od javnog interesa i to je uglavnom prvi kriterijum u analizi proporcionalnosti mješanja u slobodu izražavanja kada su npr. u pitanju slučajevi povezani sa klevetom. Uopšteno govoreći, doprinos izjave debati od javnog interesa će smanjiti polje slobodne procjene države.⁸

Sud pravilno u skladu sa navedenim članom *Zakona o zaštiti od klevete Republike Srpske* navodi da je već spomenuta neistina činjenica iz prvog teksta (od 29. decembra 2020), u kojoj se navodi da je Sud BiH potvrdio u svojoj odluci nezakonitost tendera datog prvotužiocu praktično *demantovana* istinitom objavom tuženog u tekstu od 26. januara 2021. godine, da je Sud BiH ipak poništio rješenje Komisije za razmatranje žalbi doneseno povodom žalbe na tendere.

⁶ *Flux and Samson v. Moldova*, [Application no. 28700/03, 23 October 2007], § 24.

⁷ *Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske*, [Službeni glasnik Republike Srpske, br. 37/2001], član 5, stav 3.

⁸ *Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights – Freedom of Expression*, [Council of Europe – European Court of Human Rights, Strasbourg: 2021], page 40.

Kako se u samoj srži klevete nalazi šteta po ugled, što znači da se čin klevete sastoji od davanja lažne ili neistinite izjave o drugom licu kojem se nastoji urušiti ugled tog lica u očima razboritih članova društva, sud je ocijenio da izražavanjem tuženih *nije prouzrokovana šteta ugledu* tužioca. Naime, zbog navedenih sadržaja tužioci ne bi trebalo da budu izloženi mržnji, preziru ili podsmjehu i nema razloga da im pada ugled u društvu.

Sud u svom obrazloženju sporno izražavanje tuženih cijeni *kao iznošenje njihovog mišljenja* u vezi dodjele tendera kompaniji Dwelt od strane javnog preduzeća. Dalje, ispravno primjenjujući standarde ljudskih prava navodi da se izražavanje tužioca odnosi **na pitanje od javnog interesa**, a ne na pitanja iz privatnog života tužilaca. Ovdje se sud možda mogao pozvati na praksu Evropskog suda koja je vezana za javni interes, a koja stoji na stavu da je malo prostora za ograničavanje „rasprave o pitanjima od javnog interesa”.⁹

Sud ocjenjuje i da da je autor izražavanja poslovni portal u čijem je opisu praćenje privrednih i ekonomskih tokova u društvu, i da je u postupku utvrđeno da sporno izražavanje tuženih predstavlja *njihov vrijednosni sud*, odnosno *kritički i analitički sud*, koji nema karakter klevete i ne može se svrstati među slučajeve prihvatljivog ograničavanja prava na slobodu izražavanja, a da tužioci nisu pretrpjeli štetu zbog toga.

Ovdje bi takođe dobro bilo da se sud pozvao na praksu Evropskog suda, a koja iskazuje stav da je potrebno napraviti pažljivu razliku između činjenica i vrijednosnih sudova. Postojanje činjenica se može dokazati, dok istinitost vrijednosnih sudova nije dokaziva. Takođe, stav Evropskog suda je da bi bilo neprihvatljivo da se novinaru zabrani izražavanje kritičkog vrijednosnog suda, osim onda kada je u stanju da dokaže svoju istinu, što je takođe moglo biti navedeno.¹⁰

Zbog svih navedenih stvari, Osnovni sud je tužbeni zahtjev odbio kao neosnovan.

⁹ Vid. *Dichand and Others v. Austria*, [Application no. 29271/95, 26 February 2002], § 38–39.

¹⁰ Vid. *Dichand and Others v. Austria*, § 42; *Dalban c. Roumanie*, [Requête no 28114/95, 28 septembre 1999], § 49.

2. SLUČAJ HELAĆ

Opštinski sud u Sarajevu je ocijenio da je činjenično stanje među strankama nesporno i da je utvrđeno da je novinarka Arijana Helać izrekla u emisiji riječi zbog kojih je tužena za klevetu. Nesporno je bilo i da tužitelj nije lično prodao MUP-u Kantona Sarajevo vozilo koje je u pitanju, nego privredno društvo čiji je suvlasnik i tužitelj Kadrija Kolić. Nesporno je isto tako utvrđeno da je tužitelj javna ličnost.

Takođe, utvrđeno je da su i prije i poslije gostovanja tužene u emisiji razni mediji odnosno internet portali (*klix.ba, tacno.net, zurnal.info, glasnaroda.com, vidiportal.ba* i drugi) problematizovali način dodjele poslova vrijednih i više miliona KM firmama koje su u (su)vlasništvu tužitelja, i to posebno od strane FUCZ čiji je direktor u to vrijeme bio Fahrudin Solak, a koji je te dužnosti razriješen nakon potvrđivanja optužnice u predmetu „Respiratori” u kojoj je optužen i sâm premijer Federacije Bosne i Hercegovine.

Utvrđeno je i da je prilikom gostovanja u jednoj emisiji dva dana prije spornog izražavanja tužene, voditelj emisije tužitelja oslovljavao kao „najtraženijeg novog lika iz afere Respiratori”. Tužitelj je pritom potvrdio da je firma KM Trade „njegova”, da je on advokat Fahrudina Solaka, ali je negirao da je Fahrudin Solak i njegov poslovni partner, jer se poznaju kao komšije. U toku cijelog razgovora, tužitelj nije govorio o *razlici* između Kadrije Kolića i firme KM Trade.

Uz to, sud je našao da je u momentu davanja sporne izjave tužena u ruci imala Odluku o izboru najpovoljnijeg ponuđača „Nabavka motornog vozila za posebne namjene” iz kojeg je pročitala da je vrijednost navedenog vozila s PDV-om jedan milion KM, koje je MUP-u Kantona Sarajevo prodao advokat Kadrija Kolić, iako je u članu II te odluke navedeno da je posao dodijeljen ponuđaču KM Trade. S tim u vezi sud je utvrdio da se u „dokumentu” koji je tužena prilikom davanja sporne izjave držala u ruci apsolutno ne spominje Kadrija Kolić, nego privredno društvo KM Trade, čiji je Kadrija Kolić (su)vlasnik, a nije bilo sporno da su te činjenice poznate i tuženoj.

U ovom slučaju **sporno** je bilo da li je sadržaj iznesenog u spornom izražavanju *klevetničke prirode*, odnosno da li je riječ o iznošenju ili prenošenju neistinitih činjenica ili mišljenja/vrijednosnog suda tužene o

tužitelju, odnosno sporna je bila odgovornost tužene za naknadu štete po osnovu klevete, te da li postoje neki od osnova za njeno oslobađanje od odgovornosti.

Sud se poziva u svom obrazloženju na odredbe iz *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*, *Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine*, *Zakon o medijima Kantona Sarajevo* i *Zakon o obligacionim odnosima*, ali i na praksu Evropskog suda i pravnu teoriju u svom odlučivanju.

Sud je u svom zaključivanju naveo da je tužena, vodeći se isključivo profesionalnim motivom, kao novinarka koja istražuje sumnjive javne nabavke došla do informacije (odluke o dodjeli tendera) i u istom momentu je javnosti prenijela podatak da je Kadrija Kolić prodao automobil MUP-u koji je vrijedan milion KM. Sud je naveo i da se nikada ranije tužena nije *bavila* licem Kadrijom Kolićem i da protiv njega nema apsolutno ništa.

Tužena je prema stavu suda istraživačka novinarka a sam pojam „istraživačkog novinarstva” upućuje na *dublje, analitičnije bavljenje nekom viješću, fenomenom ili licem*. S tim u vezi su i dokazi o tužiteljevom suvlaništvu u firmama koje posluju u namjenskoj industriji i međusobnoj povezanosti društava (u poslovanju i vlasničkoj strukturi). Nesporno je i da je tužitelj bio branilac optuženog Fahrudina Solaka koji je obavljao funkciju direktora FUCZ s kojim je firma KM Trade zaključila brojne ugovore u vrijednosti od više miliona KM. Uz to, nesporna činjenica je i da je tužitelj suvlasnik kompanije KM Trade.

Po ocjeni suda tužena nije imala potrebe niti vremena da kontaktira tuženog i eventualne činjenice provjeri, kako tužitelj nije ni sporio da je vlasnik firme KM Trade, koja je **zaista prodala** MUP-u Kantona Sarajevo vozilo vrijedno milion KM, bez obzira što je kupoprodaja izvršena tek nakon sporne izjave tužene. U ovom dijelu sud se, iako to nije uradio, možda mogao pozvati na praksu Evropskog suda, u npr. slučaju *Colombani protiv Francuske*. U ovom predmetu Evropski sud je istakao da bi mediji obično trebalo da imaju pravo, onda kada doprinose javnoj raspravi o pitanjima od legitimnog interesa, da se pozivaju na sadržaj službenih izvještaja, i to bez

prethodnog sprovođenja nezavisnog istraživanja. U suprotnom, bitna uloga čuvara javnog interesa mogla bi da bude ugrožena.¹¹

Tužitelj je u činjenici da je tužena izjavila da je lično on, a ne društvo KM Trade prodalo vozilo od milion KM, vidio obilježja klevetničkog izražavanja i namjere tužene da ga označi „kriminalcem”. Međutim, sud je ispravno cijenio da se tužena vodila ranije objavljenim člancima koji problematizuju dobijanje unosnih poslova kompanija u kojima je tužitelj suvlasnik i u kojima ga drugi mediji izjednačavaju sa kompanijama u kojima je (su)vlasnik, što tužitelj nije ni negirao. Štaviše, isticao je da je ponosan što je član NO određene firme, a u jednoj emisiji je potvrdio da je firma KM Trade „njegova”. Sud stoga *nije razumio* u čemu je konkretno ovdje bio problem.

Sud je zapazio i da tužena nije „ubacila” problematiku javnih nabavki kako bi kompromitovala tužitelja, nego **zato što je to njena dužnost**. Naime, *novinarska etika* nalaže da su novinari u svom radu dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, uvažavati pluralizam ideja i nazora, opirati se svim oblicima cenzure, pridonositi jačanju pravne države i kao dio javnosti učestvovati u demokratskoj kontroli moći i vlasti.

Zato, prema stavu suda, ne postoji *bolji primjer odbrane ljudskih prava* od nastupa tužene, posebno s obzirom na nespornu činjenicu da je vozilo koje je kupljeno kao „borbeno vozilo za suzbijanje demonstracija” od novca građana kojih, prema podacima Caritasa Biskupske konferencije BiH, oko 18% živi ispod granice kritičnog siromaštva, dok se 48% njih nalazi na rubu siromaštva ili socijalne isključenosti, odnosno upravo onih koji bi u ovakvim slučajevima trebalo da demonstriraju. Sud je posebno napomenuo da je situacija u kojoj se nalazila BiH i cijeli svijet (COVID-19 kriza) „iznjedrila” brojne afere, kako su u proglašenju vanrednog stanja „olakšane” tenderske procedure.

Sud u svom obrazloženju pravilno cijeni okolnosti slučaja i citira vodeće, iako većinom starije, slučajeve iz prakse Evropskog suda za ljudska prava, kao što je slučaj *Lingens protiv Austrije*. Sud napominje i da je dužan uzeti u obzir sve okolnosti slučaja, odnosno cijeliti način, oblik i vrijeme iznošenja ili pronošenja izražavanja, prirodu i oblik prouzrokovane štete, dobronamjernost i pridržavanje štetnika opšteprihvaćenih profesionalnih standarda, pristanak oštećenog, vjerovatnost nastanka štete, da li se

¹¹ *Colombani et Autres c. France*, [Requête no 51279/99, 25 juin 2002], § 65.

odnosi na pitanja iz privatnog života oštećenog ili na pitanja od političkog ili javnog značaja.

Cijeneći ove okolnosti, sud je našao da tužena **uopšte nije izjavila** da je tenderska procedura provedena *nezakonito*, a još manje da je Kadrija Kolić kriminalac ili upetljan u kriminalne radnje, nego se *isključivo bavila potrošnjom javnog novca*, što joj je kao profesionalnoj novinarki i istraživačici i *dužnost*. Sa druge strane tužitelj, prilikom gostovanja u jednoj emisiji, nije problematizovao to da je suvlasnik kompanije KM Trade, a čak je izjavio i da je kompanija KM Trade njegova firma.

Dalje, sud se na veoma lijepo izložen način osvrće i na tvrdnju da je tužitelj „upetljan u mnoge poslove”. Naime, ova tvrdnja je *nesporna*, kako je on pored svoje stalne profesije (advokata) ujedno i neko ko je *suvlasnik više firmi* koje posluju u namjenoj industriji s raznim javnim firmama.

Prema ocjeni suda, tužena je tvrdnju da je „sve više kriminala i nema ko nije uključen”, navela kao *opštepoznatu činjenicu*, jer je teško na drugi način komentarisati stanje u državi/entitetu/kantonu gdje upravo novinari umjesto nadležnih tužilaštava otkrivaju razne afere, odnosno kriminal, a da se nijedna ne završi pravosnažnom presudom. S tim u vezi, sud je procijenio da je tužena sa riječima „vratit ću se na temu” nakon koje je istakla da je Kadrija Kolić upetljan u mnoge poslove sa riječima „evo slučajno mi je došlo do ruke Odluka gdje je on za milion maraka prodao auto, automobil MUP-u Kantona Sarajevo, odnosno Upravi policije, pitam se kakvo je to auto koje mi kupujemo od milion maraka”, uopšte nije tvrdila da je tenderska procedura sprovedena nezakonito, nego je **govorila o potrošnji javnog novca u vrijeme pandemije** kojom je BiH bila teško pogođena. Ona je time sasvim opravdano *postavila pitanje javnosti* o potrebi nabavke borbenog vozila za posebne namjene (suzbijanje demonstracija) u vrijeme kada *građani nemaju* maske, rukavice i testove, dok su medicinski radnici zamotani u kese.

Sud je smatrao da se tužitelj, koji nije negirao da je javna ličnost, u smislu odredbi *Zakona o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine*, treba posmatrati kao osoba koja stupa u javni prostor, pa na konkretan slučaj primijenjuje odredbe o oslobađanju od odgovornosti za klevetu.

Prema navednim odredbama ne postoji odgovornost za klevetu ako je izražavanjem izneseno mišljenje ili ako je to izražavanje u suštini istinito, a netačno samo u nebitnim elementima; ako je štetnik po zakonu

obavezan da iznosi ili pronosi izražavanje ili je iznosio odnosno pronosio izražavanje u toku zakonodavnog, sudskog ili upravnog postupka; i ako je iznošenje odnosno pronošenje izražavanja bilo razumno. Prilikom donošenja odluke sud treba da uzima u obzir sve okolnosti slučaja, a naročito način, oblik i vrijeme iznošenja ili pronošenja izražavanja, prirodu i stepen prouzrokovane štete, dobronamjernost i pridržavanje štetnika opšteprihvaćenih profesionalnih standarda, pristanak oštećenog, vjerovatnost nastanka štete i u slučaju da izražavanje nije izneseno ili proneseno, činjenicu da li izražavanje predstavlja objektivnu i tačnu informaciju o izražavanju drugih lica, te da li se odnosi na pitanja iz privatnog života oštećenog ili na pitanja od političkog ili javnog značaja.¹²

Sud se obrazlažući svoju odluku, što je veoma zanimljivo, poziva na *Rezoluciju br. 1557 (2007)* ne navodeći da je to rezolucija Savjeta Evrope, što je ipak vidljivo iz samog specifičnog referisanja na ovu rezoluciju. Ipak, sasvim je moguće da je ovo greška u navođenju, odnosno tipfeler. Naime, u *Rezoluciji br. 1557 (2007)*¹³ koja je navedena, radi se o slici žene u marketingu, i u njoj nema pozivanja na standard da član *Evropske konvencije* kojim se štiti sloboda izražavanja štiti ne samo ideje koje su pozitivno ili ravnodušno prihvaćene i koje nisu uvredljive, već i one koje šokiraju, uznemiravaju ili vrijeđaju. Sa druge strane, izgleda da je namjera suda bila da se pozove na rezoluciju Parlamentarne skupština Savjeta Evrope poznatu pod nazivom „Ka dekriminalizaciji klevete”, koja se u navođenju razlikuje samo u jednoj cifri od prije navedene. Naime u pitanju je *Rezolucija br. 1577 (2007)*, pa je jasno da je sud zamijenio cifru „7” sa cifrom „5” u navođenju. U ovoj rezoluciji se pak dešava pozivanje na standard da član *Evropske konvencije* kojim se štiti sloboda izražavanja štiti ne samo ideje koje su pozitivno ili ravnodušno prihvaćene i koje nisu uvredljive, već i one koje šokiraju, uznemiravaju ili vrijeđaju.¹⁴

Sud navodi i odluku *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* u kojoj je Evropski sud izrazio stav da je sloboda izražavanja suštinska osnova demokratskog društva i da se primjenjuje i na informacije i ideje koje šokiraju, vrijeđaju ili uznemiravaju bilo državu ili neki dio populacije. Dakle,

¹² *Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine*, [Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, brojevi 59/2002, 19/2003 i 73/2005], član 7.

¹³ Vid. *Resolution 1557 (2007) The Image of Women in Advertising*, [Parliamentary Assembly, Council of Europe].

¹⁴ Vid. *Resolution 1577 (2007) Towards Decriminalisation of Defamation*, [Parliamentary Assembly, Council of Europe], 4.

sud pravilno primjećuje da se sloboda izražavanja ne primjenjuje samo i isključivo na informacije ili ideje koje su poželjne ili se uzimaju kao neuvredljive, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju nekog pojedinca, grupu ili opštu javnost.¹⁵

Uz navođenje relevantnih slučajeva iz prakse Evropskog suda, Opštinski sud pravilno povezuje i različite članove *Evropske konvencije*, u cilju uspostavljanja ravnoteže između dva konvencijska prava, pa tako u svom tumačenju u ravan stavlja pravo na privatan i porodičan život i pravo na slobodu izražavanja i doprinos raspravi od javnog interesa, i komparira ih u okviru standarda koji su razvijeni u jurisprudenciji Evropskog suda.

Tako sud navodi da je u odnosu dva prava potrebno gledati koliko je poznata ličnost o kojoj je riječ i šta je predmet izvještavanja, ponašanje lica o kojem je riječ prije objavljivanja teksta/izjave, način pribavljanja informacija i istinitost/tačnost (postupanje u „dobroj namjeri“), te sadržaj, formu i posljedice objavljivanja. Takođe, sud dodaje da se mora voditi računa o suštinskoj ulozi koju mediji imaju u demokratskom društvu, citirajući presudu iz prakse Evropskog suda i dajući pogled na glavno pitanje iz navedene presude.¹⁶

Sud navodi i da za ograničavanje slobode izražavanja koja utiče na rasprave o pitanjima od javnog interesa mora postojati posebno opravdanje, pri čemu je veoma važna uloga medija u promovisanju javne rasprave, osiguranju pristupa javnosti informacijama od javnog interesa, kao i u razotkrivanju službenih prestupa i nesposobnosti.¹⁷

Medijima je u tom smislu dopušteno u određenim slučajevima da kod izvještavanja **koriste snažnije izraze**, te da pribjegavaju određenom **stepenu pretjerivanja ili čak i provokacije**, a kod balansiranja između dva zaštićena interesa, potrebno je uzeti u obzir i **potrebu medija da pravovremeno dobiju vijest**. Naime, vijest je *roba ograničenog roka trajanja* i odlaganje objavljivanja, čak i na kraći period, može je *lišiti* cijele njezine vrijednosti i interesovanja. Zanimljivo je da u ovim navodima o ograničenosti roka trajanja vijesti, sud ispravno navodi standarde

¹⁵ Vid. *Handyside v. The United Kingdom*, [Application no. 5493/72, 7 December 1976], § 49.

¹⁶ U pitanju su navedene presude: *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, [Application no. 21980/93, 20 May 1999] i *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, [Application no. 13778/88, 25 June 1992].

¹⁷ U ovom dijelu se takođe referiše na praksu Evropskog suda i to na slučaj *Lingens protiv Austrije – Lingens v. Austria*, [Application no. 9815/82, 8 July 1986].

Evropskog suda, ali ne postoje i navodi neke od konkretnih presuda ESLJP u kojima su oni konstituisani, kao što su npr. odluka u slučaju *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ili odluka u slučaju *Prager i Oberschlick protiv Austrije*.¹⁸

Sud je uzimajući u obzir relevantne okolnosti predmetnog slučaja, te detaljnu ocjenu ponašanja tužitelja, kako prije tako i poslije davanja izjave tužene koju tužitelj cijeni spornom, našao da je izjava tužene bila *proporcionalna cilju kojem se teži*, pa je samim tim bila *neophodna u demokratskom društvu* u skladu sa odredbama člana kojim se štiti sloboda izražavanja u okviru *Evropske konvencije*. Pritom, sud je napomenuo da ukoliko bi se sankcionisalo ovakvo izražavanje tužene kao novinarke, isto bi rezultiralo *miješanjem u pravo tužene na slobodu izražavanja*.

Dakle, tužena je prema ocijeni suda, javnosti učinila ustupak koji je **definitivno od javnog interesa**, jer za malo šta postoji veći javni interes od opravdanog, racionalnog i transparentnog trošenja javnog novca, pa je stoga tužbeni zahtjev ocjenjen neosnovanim.

Domaći sud je, dakle, na specifičan način uzeo u primjenu tzv. **trodjelni test** Evropskog suda cijeneći naročito proporcionalnost mogućeg miješanja u pravo na slobodu izražavanja. Naime, kada Evropski sud odlučuje da li je došlo do povrede slobode izražavanja, on pri tome primjenjuje specifičan test, pa će državni organi moći da ograniče slobodu izražavanja ukoliko je *ograničavanje slobode izražavanja predviđeno zakonom, ako to ograničavanje ima legitiman cilj* i ukoliko je *takvo ograničavanje „neophodno u demokratskom društvu”*.¹⁹ Prije toga, potrebno je da se ocijeni da li činjenice slučaja u pitanju ulaze u obim primjene člana kojim se propisuje sloboda izražavanja i da li postoji miješanje u to pravo.²⁰

¹⁸ Vid. *Observer and Guardian v. The United Kingdom*, [Application no. 13585/88, 26 November 1991], § 60; *Prager and Oberschlick v. Austria*, [Application no. 15974/90, 26 April 1995], § 38.

¹⁹ Vid. D. Bychawska-Siniarska, *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*, [Savjet Evrope, Podgorica: 2019], stranice 34–35.

²⁰ Da bi se odgovorilo na pitanje „neophodnosti miješanja u slobodu izražavanja”, moraju se prethodno dati odgovori na sljedeća pitanja: da li postoji *hitna društvena potreba* zbog koje je potrebno ograničiti slobodu izražavanja, da li je cilj koji se želi postići *proporcionalan sredstvima korištenim za njegovo ostvarenje* i da li su *razlozi i opravdanja* koje su dali nadležni organi za miješanje u slobodu izražavanja relevantni i dovoljni. Ukoliko je odgovor „na svako od ovih pitanja pozitivan, može se zaključiti da je miješanje u

3. SLUČAJ CENTAR

Opštinski sud u Tuzli je u dosta konfuznom načinu pisanja obrazloženja presude, ne odvajajući relevante pasuse u obrazloženju na način da se jasno vide i razaznaju navodi stranaka i ocjena suda, cijenio situaciju u kojoj se odlučivalo da li je objavljivanje članaka sa navodima da se protiv Suada Suljića vodi krivični postupak, da je isti krivično osuđivan, da je Suad Suljić „poznat kao advokat koji je učestvovao u transakciji farmaceutske kuće Bosnafarm i izvršio njenu registraciju na beskućnika Sabalahajrudina Suljagića”, te da u „Skupštini TK Suljiću čuva leđa jedan od zastupnika”, uz nazivanje Suada Suljića „klaunom”, klevetničko izražavanje.

U presudi *u slučaju Centar* se citiraju ili parafraziraju relevantne odredbe *Zakona o zaštiti od klevete Federacije BiH* i navodi se član iz *Ustava Bosne i Hercegovine* koji se odnosi na uživanje ljudskih prava i sloboda. Pored toga navodi se i relevantan član iz *Evropske konvencije* kojim se normira zaštita slobode izražavanja, ali i obaveze i odgovornosti vezane za ovaj član.

Praksa Evropskog suda i Ustavnog suda BiH se navodi samo kroz jednu odluku, i to isključivo u dijelu u kome se obrađuju opšta mjesta vezana za slobodu izražavanja. Tako se navodi da je sloboda izražavanja suštinska osnova demokratskog društva i da se ne odnosi samo na informacije ili ideje koje su primljene pozitivno ili se smatraju neuvredljivim ili prema njima nema stava, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju i uznemiravaju, što su zahtjevi pluralizma, tolerancije i slobodoumlja, bez kojih nema demokratskog društva. Ipak, ova sloboda nije apsolutna i može biti ograničena pa je ključna uloga i zadatak sudstva da u svakom pojedinom slučaju jasno utvrdi granicu između opravdanih i potrebnih, te neopravdanih i nepotrebnih ograničenja. Pritom, citira se jedna od odluka Ustavnog suda BiH²¹, dok se uopšte ne navodi praksa Evropskog suda, kao što je npr. slučaj *Selistö protiv Finske*²².

Međutim, i pored navoda iz jednog slučaja iz prakse Ustavnog suda BiH, u presudi se uopšte *ne propituje* ta praksa i *ne stavlja se u kontekst*

slobodu izražavanja bilo 'neophodno u demokratskom društvu". – *Praksa sudova u Bosni i Hercegovini u pogledu prava na slobodu izražavanja* (ur. Z. Knežević), [Ustavni sud Bosne i Hercegovine – The Aire Centre, Sarajevo: 2020], stranica 24.

²¹ *Odluka Ustavnog suda Bosna i Hercegovine broj AP 3805/09*, [Sarajevo, 25. 4. 2013].

²² *Selistö v. Finland*, [Application no. 56767/00, 16 November 2004], §§ 46-49.

datog slučaja, *ne koriste se standardi* nastali u praksi Evropskog suda, *ne obrazlažu se principi* koji bi trebalo da se koriste pri donošenju presuda, te se standardi iz prakse Evropskog suda uopšte i *ne apliciraju* na ovaj slučaj.

Uglavnom se sve u obrazloženju presude svodi na citiranje ili parafraziranje članova iz *Zakona o zaštiti od klevete Federacije BiH* i navođenje šta su tužilac i tuženi izjavili tokom trajanja parničnog postupka, dok je sam sudski dio obrazloženja veoma škrt, nedovoljno definisan i loše obrazložen.

Po mišljenju suda, sporni članci na internet portalu prvotuženog, a čiji su autori drugotuženi i trećetuženi, na osnovu čega i proizlazi odgovornost istih na osnovu *Zakona o zaštiti od klevete Federacije BiH*, imaju *elemente klevete*. Ovi članci se odnose na navode da se protiv Suada Suljića vodi krivični postupak, da je isti krivično osuđivan, da je Suad Suljić „poznat kao advokat koji je učestvovao u transakciji farmaceutske kuće Bosnafarm i izvršio njenu registraciju na beskućnika Sabalahajrudina Suljagića”, te da u „Skupštini TK Suljiću čuva leđa jedan od zastupnika”, kao i da je na *Facebook* stranici jednog tuženog Suad Suljić nazvan „klaunom”.

Sud je smatrao da su tuženi postupili isključivo sa ciljem nanošenja štete prema Suadu Suljiću kao građaninu i advokatu, imajući pri tome u vidu i činjenicu djelatnosti kojom se Suad Suljić bavi. Iz tih razloga, prema mišljenju suda, učinjena kleveta *ima veću težinu*.

Sud pri ocjeni cjelokupnog slučaju uopšte *ne primjenjuje standarde* Evropskog suda. Tako, u sudskom obrazloženju ne postoji raščlanjivanje šta je u tekstovima bio *moguć vrijednosni sud*, a šta *činjenice*. Dakle, u presudi nema razdvajanja mogućih vrijednosnih sudova, koji se ne dokazuju, od činjenica, koje je moguće dokazivati.

Sud navodi da ocjenom izvedenih dokaza od strane tužitelja proizlazi da nisu istiniti navodi u odnosu na tužitelja u dijelu koji se odnosi na krivični postupak protiv Suada Suljića, i to da je isti krivično osuđivan, te u dijelu dovođenja u vezu tužitelja i beskućnika Sabalahajrudina Suljagića i pravnog lica Bosnafarm, kao i u dijelu gdje se Suad Suljić naziva „klaunom”. Sud procjenjuje i da tuženi navedeno izvedenim dokazima *nisu dokazali*.

Ovo je loša praksa Opštinskog suda. Naime, dok se tvrdnje u vezi sa vođenjem krivičnog postupka, veze Suada Suljića i beskućnika Sabalahajrudina Suljagića i pravnog lica Bosnafarm *mogu dokazavati*,

navodi o tome da je Suad Suljić „klaun” *nisu dokazive činjenice*, nego **vrijednosni sud**. Međutim, sud u svom obrazloženju sve navedeno stavlja *u istu ravan* i odlučuje da su sve te izjave neistinite, te *ne raščlanjuje* vrijednosne sudove od dokazivih činjeničnih tvrdnji.

Nazivanje određene osobe klaunom jeste *tvrdi* i vrijeđajući izraz, ali svakako može da spada u slobodu izražavanja kao vrijednosni sud odnosno iznošenje mišljenja. Naime, ovo izražavanje treba da se gleda u svjetlu prakse Evropskog suda. Evropski sud je tako u nekoliko slučajeva iz novije prakse presudio da čak i upotreba izraza kao što su „nacista”, „idiot” ili „neofašista” *ne opravdava automatski ograničenje prava* na slobodu izražavanja.²³

Kada se izraz „klaun” stavi u ravan sa ovim izrazima, svakako proizlazi da je nazivanje nekoga klaunom blaže od nazivanja nekoga nacistom ili neofašistom, ali svejedno, sva ova izražavanja mogu da potpadaju pod *slobodnije, jače*, pa čak i *vrijeđajuće dopušteno izražavanje* prema *Evropskoj konvenciji*. Generalni stav Evropskog suda je da se sloboda izražavanja ne primjenjuje samo i isključivo na informacije ili ideje koje su poželjne ili se uzimaju kao neuvredljive, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju nekog pojedinca, grupu ili opštu javnost.²⁴ U ovom slučaju sud uopće nije ispitivao ovo pitanje u skladu sa praksom ESLJP, iako je u jednom dijelu obrazloženja i naveo dio ovog standarda iz prakse Evropskog suda.

Takođe, u presudi nema ni traga o tome da li je došlo do npr. ispitivanja toga da li je Suad Suljić **javna osoba** i da li kao javna ličnost mora da uživa i *veći stepen tolerancije na kritiku*, kao i da li je u predmetnom slučaju bilo riječ o **stvarima od javnog interesa**. Kao što je već utvrđeno u praksi Evropskog suda, za razliku od privatnih lica, javne ličnosti se svjesno stavljaju pred ocjenu javnosti, a njihove riječi i djela izloženi su ispitivanju javnosti.²⁵

Jedan od tuženih je smatrao da se u tekstu radi o komentarima u serijalu koji nije usmjeren samo prema jednoj osobi, da se radi o informacijama koje je crpio iz ostalih medija, te da ne postoji odgovornost

²³ Vid. *Scharsach And News Verlagsgesellschaft mbH v. Austria*, [Application no. 39394/98, 13 November 2003]; *Oberschlick v. Austria (no. 2)*, [Application no. 20834/92, 1 July 1997].

²⁴ *Handyside v. The United Kingdom*, [Application no. 5493/72, 7 December 1976], § 49.

²⁵ *Hrico v. Slovakia*, [Application no. 49418/99, 20 July 2004], § 40.

za objavu teksta. Sud je ipak našao da iz iskaza tužitelja proizilazi da su navedeni tekstovi koji su objavljeni na stranici internet portalu *www.tuzlapress.ba* neistiniti, netačni, da je bez obzira na činjenicu objave demantija od strane tuženih Suad Suljić i dalje ostao kod tužbenog zahtjeva, a da istinitost tvrdnji tuženi nisu uspjeli dokazati.

Sud je odlučio i da je teret dokazivanja u pogledu istinitosti tvrdnji u postupcima zaštite od klevete, kao građanskog delikta, *na tuženima*, kako se pretpostavlja neistinitost tvrdnji u odnosu na tužitelja, dok se suprotno ne dokaže. Istina je da u skladu sa pravilima tereta dokazivanja, teret dokazivanja u postupku za klevetu zaista leži na onom koji se potencijalno klevetnički izražavao.

Međutim, pri ovom odlučivanju u obzir *nije uzeta relevantna praksa* Evropskog suda i Ustavnog suda BiH, što će detaljnije biti objašnjeno ispod.

Pri utvrđivanju odgovornosti za klevetu sud u ovom slučaju nije obrazlagao da li u ovom slučaju ne postoji odgovornost za klevetu zbog npr. mogućnosti da je iznošenje odnosno pronošnje izražavanja bilo **razumno**. S tim u vezi sud nije uzeo u obzir, odnosno nije detaljno obrazložio svoje shvatanje u dovoljnom obimu da bi se vidjelo da je suštinski analizirao sve okolnosti slučaja, kao što su način, oblik i vrijeme iznošenja ili pronošnja izražavanja, prirodu i stepen prouzrokovane štete, dobronamjernost i pridržavanje štetnika opšteprihvaćenih profesionalnih standarda, vjerovatnost nastanka štete i u slučaju da izražavanje nije izneseno ili proneseno, činjenicu da li izražavanje predstavlja objektivnu i tačnu informaciju o izražavanju drugih lica, te da li se odnosi na pitanja iz privatnog života oštećenog ili na pitanja od političkog ili javnog značaja.²⁶

Evropski sud u svojoj praksi jasno **podržava pravo na saopštavanje informacija od javnog interesa**, naravno *bona fides*, pa čak i kada takvo izražavanje sadrži neistinite ili štetne izjave o privatnim licima.²⁷ Pritom se moraju uzeti u obzir okolnosti kao što su one da li se sporne izjave odnose na lični život lica koje je u pitanju, ili na njegovo postupanje u nekoj drugoj društvenoj sferi od javnog interesa.

Kao što je Ustavni sud BiH cijenio u jednoj od svojih značajnijih odluka u predmetu broj *AP 2501/15*, iz prakse Evropskog suda proizlazi cijeli

²⁶ Vid. *Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine*, član 7.

²⁷ Vid. *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*.

dijapazon faktora koji mogu biti relevantni prilikom odmjeravanja prava i interesa pri odlučivanju „o potencijalno suprotstavljenim pravima (*pravu na ugled i pravu na slobodu izražavanja*) koji u vezi s objavljenom informacijom obuhvataju: ne/postojanje javnog interesa, sadržaj, oblik i posljedice objavljivanja, ne/postojanje standarda postupanja 'u dobroj vjeri', način pribavljanja informacije i niz drugih faktora koji u okolnostima svakog pojedinog slučaja mogu biti vrlo važni, imajući pri tome u vidu da svaki izuzetak koji ograničava pravo na slobodu izražavanja mora biti uvjerljivo utvrđen i obrazložen.” U *slučaju AP 2501/15* stav Ustavnog suda je bio da su redovni sudovi tvrdnje tužitelja prihvatili isključivo zbog toga što apelanti ponuđenim i izvedenim dokazima *nisu dokazali istinitost* tvrdnji iznesenih u spornom novinskom tekstu „iz čega je proizašao zaključak o njihovoj očiglednoj neistinitosti, odnosno učinjenoj kleveti.”²⁸

Međutim, Ustavni sud, u tom smislu je podsjetio na presudu Evropskog suda u predmetu *Dalban protiv Rumunije*²⁹ u kojoj je aplikant, novinar, napisao članak „u kojem se govorilo o nizu prevara koje je počinio izvršni direktor poljoprivrednog preduzeća u vlasništvu države s kojim je bio povezan jedan od senatora, zbog čega su ga domaći sudovi” sankcionisali. ESLJ je utvrdio kršenje prava na slobodu izražavanja u ovom slučaju pri čemu je naveo da bi „**bilo neprihvatljivo** da se novinaru zabrani izražavanje *kritičkog vrijednosnog suda* osim onda kada je u stanju dokazati njegovu istinu”. Naime, u ovom slučaju Evropski sud je „uočio da nema dokaza prema kojima je opis događaja iz članka potpuno neistinit i da je cilj bio isključivo podsticanje klevetničkih izjava protiv izvršnog direktora i senatora, da nije pisao o aspektima privatnog života, već o njegovom ponašanju i držanju u svojstvu izabranog predstavnika i da se novinari pod određenim okolnostima *mogu osloniti na glasine* kada izvještavaju o pitanjima od javnog interesa”. Sami domaći sudovi su smatrali da „način na koji je aplikant iznio svoje mišljenje ne odgovara realnosti i da se, stoga, radi o kleveti, te da je činjenica prema kojoj nije bilo osnova da se protiv izvršnog direktora pokrene krivični postupak zbog navodnih prevara dovoljna da se utvrdi da je informacija u članku neistinita”.³⁰

²⁸ *Odluka Ustavnog suda Bosna i Hercegovine broj AP 2501/15*, [Sarajevo, 6. 12. 2017].

²⁹ *Dalban c. Roumanie*, § 49-50.

³⁰ *Odluka Ustavnog suda Bosna i Hercegovine broj AP 2501/15*.

Uzimajući sve ovo u obzir, Ustavni sud je smatrao da su redovni sudovi, u *slučaju AP 2501/15*, propuštajući da ocijene da li je u okolnostima konkretnog predmeta postojao *legitimni interes* da se društvena zajednica obavijesti o određenim informacijama, te da sporno izražavanje *dovedu u širi kontekst* i kontekst relevantnih odredaba *Zakona o zaštiti od klevete*, prekoračili granice „slobodne procjene” što je rezultiralo miješanjem u pravo apelanata na slobodu izražavanja koje u okolnostima konkretnog slučaja nije bilo nužno u demokratskom društvu.³¹

Dakle, iako postoji praksa, na čiji je dio gore ukazano, na koju se u ovom slučaju Opštinski sud mogao pozvati, i u skladu sa njom cijeliti sve značajne elemente u okviru slučaja, Opštinski sud to *skoro uopšte nije uradio*; već je svoju analizu i ocjenu slučaja zadržao na *šturom ispitivanju zakonskih odredbi i neistinitosti izražavanja* bez ulaženja u detaljnu procjenu istog; dok je svoje odlučivanje u potpunosti zasnovao *na svojoj slobodnoj procjeni* u kojoj uopšte i nije bilo mjesta za detaljnije propitivanje standarda koji su postavljeni u okviru evropskog prava ljudskih prava.

Sud nije na pravilan način obrazložio ni lezionu sposobnost objavljenih neistinitih informacija. Drugačije rečeno, nije obrazložio dovoljno detaljno svoju procjenu u kome je objava informacija na štetu Suada Suljića bila *objektivno dovoljno štetna* i samim tim podobna da mu nanese štetu u vidu povrede prava na čast i ugled.

S tim u vezi, u presudi se uopšte ne raspravlja o povezanosti prava na ugled, praktičnim implikacijama u vezi sa ovim slučajem i povredi istog; ne spominje se ni činjenica da pravo pojedinca na ugled predstavlja element njegovog „privatnog života” zaštićenog članom 8. *Evropske konvencije*; pored toga ne stavlja se ovaj član u kontekst člana kojim se štiti sloboda izražavanja, a to je član 10. *Evropske konvencije*, i ne citiraju se slučajevi u kojima se raspravljalo o vezi između ova dva prava, niti standardi koji su postavljeni u njima.

Ova presuda je napisana i sa obijem gramatičkih grešaka i grešaka u kucanju što nikako ne bi smjela da bude praksa sudova u BiH. U određenim dijelovima presuda je i teško razumljiva, zbog rečenica koje nisu ukombinovane na način primjeren čitanju od strane opšte javnosti, niti čitanju od strane pravnika.

³¹ *Ibid.*

4. RAZLIKE U POSTUPANJU SUDOVA

Tri sudske presude (*slučaj Capital.ba*, *slučaj Helać* i *slučaj Centar*) koje su analizirane u ovom tekstu su na specifičan način cijenile zakonske odredbe i standarde ljudskih prava u vezi sa slobodom izražavanja, dok su samo izražavanje koje je bilo u pitanju stavile u određeni kontekst. U nekima je to urađeno na ispravan način (*slučaj Capital.ba*, *slučaj Helać*) dok je u *slučaju Centar* vidljiva manjkavost u sudskom odlučivanju, odnosno u obrazloženju odluke.

Primjetan je i drugačiji način pisanja presude, odnosno **drugačija sadržina obrazloženja**. Naime, kada je u pitanju Osnovni sud u Banjoj Luci, iako se u njegovom obrazloženju spominje *Evropska konvencija* i određeni standardi nastali u praksi Evropskog suda, u obrazloženju presude nema i pozivanja na konkretne slučajeve i detaljnijeg obrazlaganja određenih standarda. To je svakako mana ove presude, u kojoj se i pored toga pravilno procijenila potreba za neograničavanjem slobode izražavanja. U *slučaju Centar* nekorišćenje standarda Evropskog suda od strane Opštinskog suda u Tuzli je još vidljivije. Pritom, ni sama presuda uopšte nije obrazložena na pravilan način, što presudu ne drži na previše čvrstim nogama.

Sa druge strane, kada je u pitanju presuda Opštinskog suda u Sarajevu, „osnaživanje” obrazloženja se dešava pozivanjem na slučajeve iz prakse Evropskog suda, kompariranjem različitih konvencijskih prava, pa čak i stavovima nastalim u pravnoj teoriji, što je svakako pohvalno i što bi trebalo da se dešava u svim presudama ovog tipa.

Ovo je naročito zanimljiva stvar kako postoje određene razlike u zakonima koji regulišu klevetu u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Prvenstveno, oba zakona određuju da je pravo na slobodu izražavanja, garantovano i *Evropskom konvencijom* i da predstavlja jedan od osnova demokratskog društva, posebno kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa.

Međutim, samo u *Zakonu o zaštiti od klevete Republike Srpske* postoji odredba koja kaže da pri utvrđivanju odgovornosti i dodeljivanju naknade u smislu ovog zakona potreba za ograničavanjem prava na slobodu izražavanja mora biti jasno utvrđena u skladu sa članom kojim se štiti sloboda izražavanja u *Evropskoj konvenciji* i sudskom praksom Evropskog

suda za ljudska prava. Tim više postoji potreba sudova u Republici Srpskoj da navode konkretne presude i pravne standarde utvrđene u praksi Evropskog suda.

Sama *Evropska konvencija* je veoma značajan instrument za zaštitu ljudskih prava u BiH. Prava i slobode predviđene EKLJP i njenim protokolima ustavno se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini, te imaju prioritet nad svim drugim zakonima. Zakoni bi, takođe, trebalo da budu usklađeni sa njom. Pored toga, za primjenu EKLJP nije potrebno da se donesu posebni propisi, jer se ona primjenjuje po samom *Ustavu*, a pojedinac se pri zaštiti svojih prava može direktno pozivati na nju. Svi nivoi vlasti dužni su da poštuju odredbe iz EKLJP prije svih zakona u državi, kada su u pitanju ljudska prava, jer je *Evropska konvencija* postala *dio unutrašnjeg pravnog sistema*, što znači da je obavezujuća za sve domaće sudove i ostale državne organe.³²

U postupcima pred javnim organima građani se mogu direktno pozivati na EKLJP i na sudsku praksu Evropskog suda. Presude ESLJP su u stvari tumači teksta *Evropske konvencije*, pomoću kojih se ona razrađuje i objašnjava. Sve presude Evropskog suda u sebi sadrže precedentne standarde „koji imaju status obavezujućih pravnih normi”, ali one su takođe i put prema kome se *Evropska konvencija* posmatra kao živi instrument koji se mora tumačiti u svjetlu današnjih uslova.³³ Baš zato bi trebalo i da budu **konkretno navođene u presudama** domaćih sudova u BiH.

³² D. Lučka, *Priručnik za pravnu zaštitu životne sredine u Bosni i Hercegovini* – PPZ, [Banjalučki centar za ljudska prava, Banja Luka: 2022], stranice 40-41; *Ustav Bosne i Hercegovine – Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* – Ustav BiH, [pregovori započeti u Dejtonu 21. novembra 1995, a sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995], član II/2; D. Lučka, *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 25 godina nakon „Dejtona” (Lijek za krvavi sukob kao današnji temelj ljudskih prava)* – LJPBiH, [Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo: 2020], stranica 6; E. Arifagić-Veledar, AIRE centar, „Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu”, *Pravna hronika*, [Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, AIRE centar: 2015], stranica 14.

³³ PPZ, stranice 40-41; LJPBiH, stranica 6; M. Macovei, *Freedom of expression – A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, [Directorate General of Human Rights – Council of Europe: 2004²], stranica 5; *Loizidou v. Turkey*, [Application no. 15318/89, 23. 3. 1995], § 71.

Dakle, način pisanja presuda koje su direktno vezane za pravo ljudskih prava, trebalo bi upravo da **slijedi princip kojim se vodio** Opštinski sud u Sarajevu. Naime, pravo ne bi trebalo da bude sušto oslanjanje na jezičko primjenjivanje *de iure* striktno propisanih domaćih normi, jer tako može da dođe do previše „krutog“ gledanja na stvari i nedolaženja do pravičnog ishoda. Zato je dobro svaku situaciju kontekstualizovati i u skladu sa tim koristiti što više relevantnih izvora. Kao što i zakon ne treba da bude previše normativistički krut, već treba da bude u mogućnosti da ide u korak sa okolnostima koje se mijenjaju³⁴, tako i presude moraju da prate najnovije aktivnosti Evropskog suda te da primjenjuju standarde koje je on uspostavio.

Treba napomenuti i da sudovi u ovim presudama **ne spominju druge instrumente** za zaštitu ljudskih prava kojima se štiti sloboda izražavanja, kao što je npr. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (u daljem tekstu: MPGPP) koji je dio *Aneksa I Ustava BiH*, odnosno dodatnih sporazuma o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini ili stavove Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: Komitet). Dobro bi bilo da se MPGPP i stavovi Komiteta navode kako bi *ojačali poziciju suda* u određenim stvarima.

Primjera radi, Komitet je, slično Evropskom sudu, mišljenja da države treba da garantuju pravo na slobodu izražavanja, uključujući pravo da se traže, primaju i prenose informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na granice. Pravo na slobodno izražavanje iz MPGPP sadrži izražavanje i primanje saopštenja svih oblika ideja i mišljenja koje se mogu prenijeti na druge, i uključuje politički diskurs, komentare na vlastite i javne poslove, raspravu o ljudskim pravima, novinarstvo, kulturnoumjetničke izraze, nastavu i vjerski diskurs, a može uključivati i komercijalno oglašavanje. Takav opseg prava može da obuhvati čak i izražavanje koje se može smatrati duboko uvredljivim, iako se takvo izražavanje može ograničiti. Javni interes i borbu za njega u okviru predmeta kritike svakako treba uvijek prepoznavati kao dobru „odbranu“ u slučajevima klevete, dok je slobodna komunikacija informacija i ideja o javnim i političkim pitanjima između građana, političara i izabranih predstavnika od suštinskog značaja za društvo. To podrazumijeva i slobodnu štampu i druge medije koji mogu da komentarišu javna pitanja bez cenzure ili ograničenja i da informišu javno mnjenje. Dakle, medijima i novinarima ne bi trebalo suviše ograničavati

³⁴ *The Sunday Times v. the United Kingdom*, [Application no. 6538/74, 26 April 1979], § 49.

njihov rad putem osuđivanja za klevetu, sem u slučajevima kada je stvarno u pitanju klevetničko izražavanje u skladu sa međunarodnopravnim standardima.³⁵

Ono što je veoma bitna stvar je i da bi presude trebalo da budu **lijepo i pismeno napisane**, sa što je manje moguće grešaka u kucanju i gramatičkih grešaka. Treća analizirana, odnosno presuda u *slučaju Centar* obiluje ovakvim greškama što nikako ne bi smjela da bude praksa sudova u BiH. Takođe, presude bi trebalo da budu što je moguće više razumljive svima, a ne samo pravnicima, a navedena presuda je u određenim dijelovima obrazloženja teško razumljiva, što isto tako nije dobra praksa.

³⁵ *General Comment No. 34 – Article 19: Freedoms of Opinion and Expression*, Human Rights Committee, [Geneva, 2011], § 11–13, 47.

II

IZBRISANE DVIJE DECENIJE – KRIMINALIZACIJA KLEVETE

Kao što je primjetno iz Analize, sudovi, bar u prve dvije analizirane odluke, **primjenju standarde vezane za pravo na slobodno izražavanje**. To možda nije urađeno u potpunosti sa detaljnim obrazloženjima u npr. *presudi Capital.ba*, ali je svakako donesena odluka apsolutno bila u skladu sa standardima slobode izražavanja, kako su u njoj pravilno ocijenjeni svi bitni faktori.

U tom smislu određena praksa se **već stvorila** u pravnom sistemu BiH. Prema nekim istraživanjima (*Analiza novije sudske prakse iz Bosne i Hercegovine u oblasti klevete*), pokazalo se da sudske presude u slučajevima klevete donošene npr. u periodu između januara 2019. i aprila 2022. godine, demonstriraju da sudovi u BiH više i dosljednije nego ranije primjenjuju standarde postavljene u dokumentima Savjeta Evrope i praksi Evropskog suda. Naime, na osnovu analize oko šezdeset (60) presuda svih sudskih instanci u BiH uočen je napredak u svim oblastima koje su ranije identifikovane kao problematične, kao što su „razlikovanje vrijednosnih sudova od činjenica, visoke naknade za odštetu koje su mogle imati ili imale 'odvraćajući efekat' za slobodu izražavanja, te propusti u pravednom balansiranju zaštite prava na slobodu izražavanja u odnosu na pravo na privatnost”.³⁶

S tim u vezi, ne možemo u analizi građanskopravnih postupaka vezanih za klevetu, da izostavimo veoma **negativnu pojavu** koja desila u Republici Srpskoj, koja snažno utiče na položaj klevete u pravnom sistemu. Naime, u *Krivični zakonik Republike Srpske* ponovo je vraćeno **krivično djelo klevete**.

U *Krivičnom zakoniku Republike Srpske* iz 2000. godine kleveta je bila definisana kao krivično djelo u dijelu zakonika u kome su se definisala *krivična djela protiv časti i ugleda*.³⁷ Međutim, ove odredbe su brisane već naredne godine, kako je u primjenu trebalo da uđe *Zakon o zaštiti od*

³⁶ Vid. *Sloboda izražavanja i sloboda medija (JUFREX 2)*, [shorturl.at/hivX3].

³⁷ *Krivični zakonik Republike Srpske*, [Službeni glasnik Republike Srpske, br. 22/2000], članovi 174–182.

klevete. Zakon o zaštiti od klevete i Zakon o izmjeni Krivičnog zakonika Republike Srpske, kojim su brisana djela protiv časti i ugleda, objavljeni su u istom broju *Službenog glasnika Republike Srpske* početkom avgusta 2001. godine.

Tako je Bosna i Hercegovina postala prva država Zapadnog Balkana koja je dekriminalizovala klevetu (uz naravno, naknadne zakone o kleveti na nivou Federacije BiH i Brčko distrikta BiH). Prve godine primjene novog zakona su bile haotične, kako su odštetni zahtjevi u tužbama za klevetu bili enormno visoki, od traženja više desetina hiljada KM pa do onih milionskih, ali su vremenom oni postali umjereniji kako je sudska praksa obeštećenja ograničila na proporcionalnije iznose (od jedne do šest hiljada KM, i rijetko do 20.000 KM). Danas se, kao što vidimo, pravilna primjena standarda Evropskog suda u vezi slobode izražavanja *polako etablira* u presudama domaćih sudova, iako ne u potpunosti.³⁸

Dakle, kao što lijepo konstatuje Mehmed Halilović, najbitnija stvar u okviru primjene zakona kojima je regulisana kleveta je ta da je „**proces dekriminalizacije klevete zaživio**, da doprinosi demokratizaciji društva i da podstiče slobodu izražavanja svih, ne samo novinara, te da uspostavlja pravila kojih se svi društveni akteri trebaju pridržavati”. Iako postoje i negativni aspekti u npr. sudskoj praksi i nedostaci u medijskoj, to nije obeshrabrujući podatak, jer njihovo identifikovanje predstavlja polaznu osnovu za poboljšanja „na obje strane, kako u pravosuđu, tako i u novinarstvu”.³⁹

Vraćanje klevete u okrilje *Krivičnog zakonika* veoma mnogo utiče na ovaj proces i prijeti da samu praksu okrene naglavačke, što se nikako **neće dobro odraziti na slobodu izražavanja**, medijske slobode ali i *slobodu* kao pojam u cijeloj Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini.

Naročito ukoliko imamo u vidu da međunarodni standardi ljudskih prava stoje na fundamentu koji kaže da **kleveta u okviru krivičnog zakona predstavlja ozbiljnu opasnost slobodi izražavanja**, a da situacija u Republici Srpskoj i generalno Bosni i Hercegovini može lako da pređe u

³⁸ D. Lučka, *Treba li nam kleveta kao krivično djelo?*, [<https://dejanlucka.com/treba-li-nam-kleveta-kao-krivicno-djelo/>].

³⁹ M. Halilović, *Tužbe za klevetu protiv novinara – sredstvo pritiska na medije*, [<https://bhnovinari.ba/bs/2018/01/12/tuzbe-za-klevetu-protiv-novinara-sredstvo-pritiska-na-medije/>].

otvoreno kršenje prava na slobodno izražavanje sa kriminalizacijom klevete i mogućim krivičnopravnim sankcionisanjem.

Kada se ograničava sloboda izražavanja, njena ograničenja moraju biti **„posljednja” linija odbrane** od određenog postupanja i moraju biti usko tumačena na način da ograniče samo ono delanje za koje je **apsolutno neophodno da se ograniči**. Drugačije rečeno, ograničavanje slobode izražavanja, kroz u ovom slučaju krivični zakon, mora da dođe kao *ultima ratio* (posljednje sredstvo), i to onda kada nema blažih rješenja. Međutim, blaža rješenja postoje, i to u okviru građanskog prava. Zbog toga ne postoji potreba da se propisuju teža rješenja koja mogu da prekomjerno ograniče slobodu izražavanja. Međutim, i pored ovoga, kleveta je opet postala krivično djelo.⁴⁰

Kada su u pitanju slobode medija i medijskog rada, one trenutno nisu na najvišem mogućem nivou u cijeloj BiH. Prema **Svjetskom indeksu medijskih sloboda** Reportera bez granica BiH je 2023. godine ostvarila 65,43 indeksnih poena kada je u pitanju sloboda medija, što je smješta na 64 mjesto u svijetu. Prošle godine je BiH ostvarila 65,64 indeksnih poena, a 2021. godine 71,66. Ovo jasno govori o koračanju unazad u ovom pogledu, a sve su prilike da će se uspostaviti i trend nazadovanja u narednom periodu, naročito zbog kriminalizacije klevete i drugih zakona koji su usmjereni na ograničavanje slobode izražavanja i slobode medija. Na ovaj način BiH se nalazi u grupi država, u kojima postoji problematična situacija sa slobodom medija.⁴¹

Prema ovom istraživanju mediji djeluju u *relativno povoljnom* pravnom okruženju, ali u *izuzetno nepovoljnom* političkom i ekonomskom „miljeu”, tako da se novinari uopšte ne osjećaju zaštićeno dok rade svoj posao. Političari u zemlji redovno napadaju novinare i vrše uticaj na javne medije i regulatorna tijela, a postoje i velike razlike u slobodi medija širom

⁴⁰ Vid. D. Lučka, *Treba li nam kleveta kao krivično djelo?*, [<https://dejanlucka.com/treba-li-nam-kleveta-kao-krivicno-djelo/>].

⁴¹ *Global Score 2023*, [<https://rsf.org/en/index>]; *Global Score 2022*, [<https://rsf.org/en/index?year=2022>]; *Global Score 2021*, [<https://rsf.org/en/index?year=2021>]; *2023 World Press Freedom Index – Journalism Threatened by Fake Content Industry*, [https://rsf.org/en/2023-world-press-freedom-index-journalism-threatened-fake-content-industry?year=2023&data_type=general]; D. Lučka, *Put BiH ka Evropskoj Uniji: Koraci unazad u odiseji koja traje - Prioritet 12 i ograničavanje slobode u 2023 – P12*, [Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo: 2023], stranica 5.

zemlje. Sami novinari su najčešće izloženi verbalnim prijetnjama i napadima, kao i povremenim fizičkim napadima. Sa rekriminalizacijom klevete u pitanje se dovodi i sama ocjena *relativno povoljnog* pravnog okruženja, koje u sadejstvu sa već standardnim *izuzetno nepovoljnim* političkim i ekonomskim faktorima, stvara izuzetno lošu atmosferu za život i rad novinara.⁴²

Sa vraćanjem klevete pod okrilje *Krivičnog zakonika* poništen je ogroman dio truda medija i sudova u pogledu toga da se standardi Evropskog suda primjenjuju na pravilan način i da se pritom ne onemogućava slobodno izražavanje novinara i novinarki. Sama pomisao na to da novinar/ka može da krivično odgovara zbog kritike loših poteza podsjeća na neka loša vremena i prakse, u kojima slobodna riječ nije uživala pretjeranu naklonost u društvu.

⁴² *Bosnia-Herzegovina*, [<https://rsf.org/en/country/bosnia-herzegovina>]; P12, stranica 5.

ZAKLJUČAK

Presude koje su analizirane u ovom tekstu se u svojoj suštini mogu i kategorizovati prema sadržaju obrazloženja, od najbolje do najlošije obrazložene. Tako je presuda u *slučaju Helac* najbolje obrazložena, dok se presuda u *slučaju Centar* nalazi na začelju kolone, a između njih, u „zlatnoj sredini” stoji presuda u *slučaju Capital.ba*.

Analiza ove tri presude pokazuje da postoji određen *pravilan smjer* (bar u dvije presude) u kome se kreću sudovi u Bosni i Hercegovini kada su u pitanju slučajevi klevete u vezi sa novinarima/kama i medijima. Međutim, različita praksa sudova u pogledu korišćenja standarda Evropskog suda, referisanja na slučajeve Evropskog suda, primjene određenih kriterijuma vezanih za tu praksu i sl. pokazuje da je potrebno u još većem obimu raditi na obuci sudija u tom smjeru.

Primjetno je i da sudovi pokazuju različitu pažnju prema dužini i detaljima u svojim obrazloženjima, te je presuda Opštinskog suda u Sarajevu mnogo bolje obrazložena od druge dvije, naročito od one u *slučaju Centar*. To je vjerovatno posljedica nedovoljne obučenosti sudija da u presudama primjenjuju *praktično* „precedentne” standarde, koji još uvijek nisu našli punu primjenu kod našeg sudstva, kako se ono još uvijek u određenom dijelu oslanja na tradicionalnu evropskokontinentalnu pravnu tradiciju pravnog rezonovanja. I na tome bi u budućnosti trebalo da se radi.

Za kraj Analize treba napomenuti da je svakako potrebno ishode sva tri analizirana slučaja *ispratiti do kraja*, ukoliko se odluke budu ispitivale i pred višim sudovima, te nakon odluka viših sudova ponovo analizirati postupanje sudskih organa, uporediti odluke višeg i nižeg suda, i ocijeniti da li su standardi nastali u evropskom pravu ljudskih prava u vezi sa slobodom izražavanja i pravom na poštovanje privatnog i porodičnog života primjenjeni i ispoštovani na pravilan način.

LITERATURA

1. PRAVO

General Comment No. 34 – Article 19: Freedoms of Opinion and Expression, Human Rights Committee, [Geneva, 2011].

Krivični zakonik Republike Srpske, [Službeni glasnik Republike Srpske, br. 22/2000].

Resolution 1557 (2007) The Image of Women in Advertising, [Parliamentary Assembly, Council of Europe].

Resolution 1577 (2007) Towards Decriminalisation of Defamation, [Parliamentary Assembly, Council of Europe].

Ustav Bosne i Hercegovine – Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini – Ustav BiH, [pregovori započeti u Dejtonu 21. novembra 1995, a sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995].

Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, [Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 59/2002, 19/2003 i 73/2005].

Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, [Službeni glasnik Republike Srpske, br. 37/2001].

2. SUDSKA PRAKSA

Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway, [Application no. 21980/93, 20 May 1999].

Colombani et Autres c. France, [Requête no 51279/99, 25 juin 2002].

Dalban c. Roumanie, [Requête no 28114/95, 28 septembre 1999].

Dichand and Others v. Austria, [Application no. 29271/95, 26 February 2002].

Flux and Samson v. Moldova, [Application no. 28700/03, 23 October 2007].

Handyside v. The United Kingdom, [Application no. 5493/72, 7 December 1976].

Hrico v. Slovakia, [Application no. 49418/99, 20 July 2004].

Lingens protiv Austrije – Lingens v. Austria, [Application no. 9815/82, 8 July 1986].

Loizidou v. Turkey, [Application no. 15318/89, 23. 3. 1995].

Oberschlick v. Austria (no. 2), [Application no. 20834/92, 1 July 1997].

Observer and Guardian v. The United Kingdom, [Application no. 13585/88, 26 November 1991].

Odluka Ustavnog suda Bosna i Hercegovine broj AP 2501/15, [Sarajevo, 6. 12. 2017].

Odluka Ustavnog suda Bosna i Hercegovine broj AP 3805/09, [Sarajevo, 25. 4. 2013].

Presuda Opštinskog suda u Sarajevu broj 65 O P 843745 20 P, [Sarajevo: 20. 9. 2021].

Presuda Opštinskog suda u Tuzli broj 32 O P 398723 21 P, [Tuzla: 31. 5. 2022].

Presuda Osnovnog suda u Banjoj Luci broj 71 O P 34645221 P, [Banja Luka: 31. 10. 2022].

Prager and Oberschlick v. Austria, [Application no. 15974/90, 26 April 1995].

Scharsach And News Verlagsgesellschaft mbH v. Austria, [Application no. 39394/98, 13 November 2003].

Selistö v. Finland, [Application no. 56767/00, 16 November 2004].

The Sunday Times v. the United Kingdom, [Application no. 6538/74, 26 April 1979].

Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, [Application no. 13778/88, 25 June 1992].

2. PUBLIKACIJE I TEKSTOVI

Arifagić-Veledar, E., AIRE centar, „Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu”, *Pravna hronika*, [Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, AIRE centar: 2015].

Bosnia-Herzegovina, [<https://rsf.org/en/country/bosnia-herzegovina>].

Bychawska-Siniarska, D., *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*, [Savjet Evrope, Podgorica: 2019].

Global Score 2021, [<https://rsf.org/en/index?year=2021>].

Global Score 2022, [<https://rsf.org/en/index?year=2022>].

Global Score 2023, [<https://rsf.org/en/index>].

Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights – Freedom of Expression, [Council of Europe – European Court of Human Rights, Strasbourg: 2021].

Halilović, M., *Tužbe za klevetu protiv novinara – sredstvo pritiska na medije*, [<https://bhnovinari.ba/bs/2018/01/12/tuzbe-za-klevetu-protiv-novinara-sredstvo-pritiska-na-medije/>].

Lučka, D., *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 25 godina nakon „Dejtona” (Lijek za krvavi sukob kao današnji temelj ljudskih prava)* – LJPBiH, [Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo: 2020].

Lučka, D., *Priručnik za pravnu zaštitu životne sredine u Bosni i Hercegovini* – PPZ, [Banjalučki centar za ljudska prava, Banja Luka: 2022].

Lučka, D., *Put BiH ka Evropskoj Uniji: Koraci unazad u odiseji koja traje - Prioritet 12 i organičavanje slobode u 2023* – P12, [Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo: 2023].

Lučka, D., *Treba li nam kleveta kao krivično djelo?*, [<https://dejanlucka.com/treba-li-nam-kleveta-kao-krivicno-djelo/>].

Macovei, M., *Freedom of expression – A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, [Directorate General of Human Rights – Council of Europe: 2004?].

Praksa sudova u Bosni i Hercegovini u pogledu prava na slobodu izražavanja (ur. Z. Knežević), [Ustavni sud Bosne i Hercegovine – The Aire Centre, Sarajevo: 2020].

Sloboda izražavanja i sloboda medija (JUFREX 2), [shorturl.at/hivX3].

World Press Freedom Index 2023 – Journalism Threatened by Fake Content Industry, [https://rsf.org/en/2023-world-press-freedom-index-journalism-threatened-fake-content-industry?year=2023&data_type=general].

